

TA'LIMDA MOTIVATSIYA VA UNI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

Olimova Dono Shakirovna

*Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali
O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida mudiri p.f.n dotsent.*

Tsoy Mikhail Gennadiyevich

*Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali
Stomatologiya yo'nalishi magistranti.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida motivatsiyaning o'rni, uning turlari va shakllanish omillari haqida so'z yuritiladi. O'quvchilarda o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirish, ichki va tashqi motivatsiyani uyg'otish hamda ularni samarali ta'limga jalb etish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, motivatsiyani shakllantirishda o'qituvchining roli, interfaol metodlardan foydalanish va maqsadga yo'naltirilgan rag'batlantirish choralari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: motivatsiya, ta'lim, o'quvchi faolligi, ichki va tashqi motivatsiya, rag'batlantirish, o'qituvchi roli, interfaol metodlar

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabati, bilim olishga bo'lgan ishtiyoqi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda motivatsiyaning o'rni beqiyosdir. Har qanday muvaffaqiyatli ta'limning asosi — bu o'quvchilarda to'g'ri shakllangan, barqaror motivatsiyadir.

Ta'lim jarayoni faqat bilim va ko'nikmalarni berishdan iborat bo'lmay, balki o'quvchilarni faol va qiziqarli ishtirokchilar sifatida shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Bunda motivatsiya asosiy omil hisoblanadi. Motivatsiya o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini uyg'otib, ularni o'zlashtirish jarayoniga faol jalb etadi. Shu sababli, ta'lim jarayonida motivatsion yondashuvlarni ishlab chiqish va amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim madaniyati hozirgi kunda butun dunyoda va mamlakatimizda sekin-asta o'zgarib bormoqda. Dastlab, maktab tizimi konservativ bo'lib, oldingi avlodlar tajribasini saqlaydi va yangi avlodni jamiyatga tayyorlaydi. Biroq, hayotda davom etayotgan o'zgarishlar yangi yondashuvlarni talab qiladi, jumladan ta'limning maqsadlari, usullari va vositalarini yangilashni. Psixologik nuqtai nazardan, o'quvchilarda o'rganishga motivatsiya yetishmasligi muhim masala hisoblanadi. Shuning uchun, o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyojni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biriga aylanmoqda. Bu vazifani amalga oshirish uchun, yangi texnologiyalar va ta'lim jarayonidagi o'zgarishlar zarur. Mahalliy psixologiyada o'quv motivatsiyasi muammosi muhim ahamiyatga ega, chunki motivatsiya ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omildir.

Ushbu muammoni o‘rganish motivlarning psixologik mazmuni va faoliyat nazariyasiga asoslanadi, shuningdek, o‘quv motivlarini ta’lim faoliyatining tarkibiy elementi sifatida o‘rganish zarur.

Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar, xususan, maktabda yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Bunda, psixologik nuqtai nazardan, o‘quvchilarda o‘rganishga bo‘lgan motivatsiya yetishmasligi muammosi o‘rin oladi. Shu sababli, o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyojni shakllantirish, bugungi kunda zamonaviy maktabning eng muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda. Bu vazifani amalga oshirish uchun, faqat yangi texnologiyalar va jihozlar emas, balki ta’lim jarayonidagi o‘zgarishlar ham zarur. Mahalliy psixologiyada o‘quv motivatsiyasini hal qilish muammosi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki o‘quv motivatsiyasi ta’lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Bu masalani o‘rganishning uslubiy asoslari motivlarning psixologik mazmuni, funksiyalari va shakllanish mexanizmlariga asoslanadi.

Inson hayoti davomida u turli faoliyatlarni amalga oshiradi va bu faoliyatlarning samaradorligi ko‘p jihatdan insonning mazkur faoliyatga bo‘lgan qiziqishi, hohishi va intilishiga bog‘liq bo‘ladi. Bu jihatdan motivatsiyaning o‘rni beqiyosdir. Keng ma’nodan motivatsiya inson hayoti, xatti-harakati va faoliyatini boshqaruvchi murakkab tizim sifatida qaraladi. Motivatsiya – bu insonni faoliyatga undovchi ko‘p bosqichli tizim bo‘lib, u ehtiyojlar, motivlar, qiziqishlar, ideallar, intilishlar, hayotiy qarashlar, hissiyotlar, normalar va qadriyatlarni o‘z ichiga oladi.

Motivatsiya insonning faoliyatga bo‘lgan rag‘batini yuzaga chiqaruvchi omillar majmuasi bo‘lib, u mayl va ideallar shaklida namoyon bo‘ladi hamda inson faoliyatini boshqarishda muhim rol o‘ynaydi. Boshqacha aytganda, motivatsiya – bu insonni faol harakatga undovchi ichki sabablar tizimidir. Psixologlar motivatsiya tushunchasini turlicha izohlab, uning mazmuniy va energiyaga oid jihatlari haqida turli savollarni ilgari surishgan. Xorijiy psixologlar esa motivatsiyani, asosan, energetik faollik manbai sifatida ko‘rib, uning mazmuniy tomonlariga uncha e’tibor qaratmay, uni energiya va xulq-atvoriga taqsimlab tahlil qilganlar.

Motiv va motivatsiya muammosi jahon psixologiyasida turli nuqtai nazardan o‘rganilmoqda. Yaqin va uzoq xorijiy davlatlarda shakllangan psixologik maktablar bu masalaga o‘ziga xos ilmiy yondashuvlar orqali yondashgan bo‘lib, ular har xil konsepsiya va g‘oyalarni ilgari surganlar.

Motivatsiya — bu kishining maqsad sari intilishiga turtki beruvchi ichki yoki tashqi omillardir.

Ichki motivatsiya – o‘quvchining o‘zi bilim olishdan zavqlanishi, o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyoji.

Tashqi motivatsiya – baho, mukofot, ota-ona yoki o‘qituvchi tomonidan beriladigan rag‘batlantirishlar. Bu yerda, tashqi motivatorlar – ota-onalarning umidlari,

boshqa ishonchli namunalarni kutishlari, o‘quv kursi (yoki predmeti)ning daromad olish potentsiali hamda yaxshi baholarni o‘z ichiga qamrab olishi mumkin.

Motivatsiyani shakllantirish yo‘llari esa quydagilar:

• Ta‘lim jarayonida qiziqarli va interfaol metodlardan foydalanish – misol uchun, rolli o‘yinlar, muammoli vazifalar, guruhli ishlar o‘quvchini faol bo‘lishga undaydi.

• Shaxsiy yondashuv – har bir o‘quvchining qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olish.

• O‘qituvchining ilhomlantiruvchi ro‘li – mehribon, bilimli, har tomonlama o‘rnak bo‘la oladigan o‘qituvchi o‘quvchilarni har doim ilhomlantiradi.

Texnologiyalarning ro‘li: Raqamli ta‘lim vositalari, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali o‘quvchilarni bilim olishga jalb qilish mumkin. Gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) ham kuchli motivatsiya vositasidir.

Tarbiyaviy motivlar tizimida tashqi va ichki motivlar o‘zaro bog‘langan bo‘lib, ichki motivlar o‘z rivojlanishini va o‘ziga xohlagan maqsadni amalga oshirishni o‘zida aks ettiradi, tashqi motivlar esa ota-onalar, o‘qituvchilar va guruhdan kelib chiqadi.¹

Xulosa qilib aytganda, motivatsiyani shakllantirish — oson jarayon emas, ammo ta‘lim samaradorligini oshirishda eng muhim omillardan biridir. O‘qituvchining doimiy izlanishi, mos yondashuvi va har bir o‘quvchiga individual e‘tibori orqali kuchli va barqaror motivatsiyaga erishish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning faolligi, o‘zlashtirish darajasi va mustaqil fikrlash qobiliyatining oshishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amir, S. (2020). Ta‘limda motivatsiyaning o‘rni va ahamiyati. Toshkent: O‘qituvchi.
2. Xushvaqtova, M. (2018). Pedagogik texnologiyalar va motivatsiya. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
3. Jumaniyozov, A. (2019). Interfaol metodlar va o‘quvchilarni motivatsiya qilish. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. G‘ulomov, M. (2021). O‘quvchilarni motivatsiya qilishning zamonaviy yondashuvlari. Tashkent: TDTU nashriyoti.
5. Esonov, F. (2017). Psixologik ta‘lim va motivatsiya: nazariy asoslar va amaliy tavsiyalar. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti.

¹ Esonov, F. (2017). Psixologik ta‘lim va motivatsiya: nazariy asoslar va amaliy tavsiyalar. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti.